

BMT XAVFSIZLIK KENGASHI REZOLYUTSIYALARIDA DISKURSIV STRATEGIYALAR VA RASMIYLIK XUSUSIYATLARI

Kuchimova Nilufar Turanbayevna

Samarkand davlat chet tillar instituti doktoranti

Samarqand, O'zbekiston

Annotatsiya: *Mazkur maqolada Birlashgan Millatlar Tashkiloti Xavfsizlik Kengashi rezolyutsiyalaridagi diskursiv strategiyalar va rasmiylik xususiyatlari lingvistik hamda sotsiolingvistik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi xalqaro huquqiy-diplomatik diskursda nominalizatsiya, passiv konstruksiyalar, terminologik zichlik, leksik takror va sintaktik murakkablikning funksional rolini aniqlashdan iborat. Tadqiqot materiali sifatida 2015–2017-yillarda chop etilgan BMT Xavfsizlik Kengashi rezolyutsiyalari hamda Xalqaro Sud qarorlari tanlab olindi. Tahlilda Fowlerning kritik diskurs tahlili yondashuvi, Hallidayning funksional grammatika nazariyasi va van Leeuwening diskurs amaliyoti konsepsiyasidan foydalanildi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, rezolyutsiyalar yuqori sintaktik murakkablik, depersonalizatsiya va institutsional neytrallik bilan tavsiflanadi. Nominalizatsiya va passiv konstruksiyalar agentlikni yashirish orqali ob'ektivlik taassurotini hosil qiladi. Inglizcha matnlarda semantik kompressiya ustun bo'lsa, o'zbek tarjimalarida ma'no kengayishi kuzatiladi. Tadqiqot xalqaro siyosiy diskursda tilning hokimiyat va ideologiyani shakllantirishdagi rolini tasdiqlaydi.*

Kalit so'zlar: *diskursiv strategiya, nominalizatsiya, passiv konstruksiya, huquqiy diskurs, rasmiylik, institutsional til, BMT diskursi, sotsiolingvistika, pragmatika, leksik takror*

Kirish

Birlashgan Millatlar Tashkiloti zamonaviy xalqaro siyosiy tizimning eng muhim institutlaridan biri hisoblanadi. Tashkilotning asosiy vazifasi xalqaro xavfsizlikni ta'minlash, davlatlar o'rtasidagi nizolarni bartaraf etish va global hamkorlikni rivojlantirishdan iboratdir. BMTning eng ta'sirchan organlaridan biri bo'lgan Xavfsizlik Kengashi xalqaro siyosiy va huquqiy munosabatlarni tartibga soluvchi rezolyutsiyalar qabul qiladi. Mazkur rezolyutsiyalar xalqaro huquqiy kuchga ega bo'lib, davlatlarning siyosiy faoliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli ushbu hujjatlarning tili yuqori darajadagi rasmiylik, aniqlik va institutsional neytrallik bilan ajralib turadi. Diplomatik diskursdagi til vositalari nafaqat axborot uzatish, balki hokimiyatni amalga oshirish, siyosiy nazoratni shakllantirish va ideologik ta'sir ko'rsatish vazifalarini ham bajaradi. Xalqaro huquqiy diskursni lingvistik jihatdan tadqiq qilish bugungi kunda dolzarb ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, BMT rezolyutsiyalarida qo'llaniladigan diskursiv strategiyalarni o'rganish xalqaro siyosiy kommunikatsiyaning ichki mexanizmlarini tushunishga yordam beradi. Mazkur maqolada BMT Xavfsizlik Kengashi rezolyutsiyalaridagi nominalizatsiya, passiv konstruksiyalar,

terminologik zichlik, sintaktik murakkablik va leksik takror kabi asosiy diskursiv strategiyalar tahlil qilinadi.

Adabiyotlar tahlili Diskurs va siyosiy kommunikatsiya masalalari ko'plab tilshunolar tomonidan tadqiq etilgan. Fowlarning kritik diskurs tahlili nazariyasiga ko'ra, til ijtimoiy hokimiyat va ideologiyani shakllantiruvchi vositadir. Grammatik va leksik tanlovlar hokimiyat munosabatlarini yashirin tarzda ifodalaydi. Hallidayning funksional grammatika nazariyasida tilning ideatsional, interpersonal va matn funksiyalari ajratib ko'rsatiladi. Diplomatik diskurs aynan shu funksiyalar orqali institutsional munosabatlarni shakllantiradi.

Van Leeuwen diskursda ijtimoiy aktorlarning reprezentatsiyasi masalasiga e'tibor qaratadi. Unga ko'ra, passiv konstruktsiyalar va nominalizatsiya agentlikni yashirish vositasi hisoblanadi.

Chilton siyosiy diskursni hokimiyat va manipulyatsiya mexanizmi sifatida talqin qiladi. Uning fikricha, siyosiy matnlarda sintaktik murakkablik va terminologik zichlik auditoriyaga psixologik ta'sir ko'rsatadi. Huquqiy diskurs bo'yicha tadqiqotlarda nominalizatsiya alohida o'rin egallaydi. Fe'llarning otlashuvi harakatni abstraktlashtirib, subyektni ikkinchi darajaga tushiradi.

Tadqiqot metodologiyasi Tadqiqot sifat metodologiyasi asosida amalga oshirildi. Material sifatida 2015–2017-yillarda chop etilgan: 15 ta BMT Xavfsizlik Kengashi rezolyutsiyasi; 9 ta Xalqaro Sud qaroritanlab olindi. Tahlilda quyidagi metodlardan foydalanildi: kritik diskurs tahlili;

sintaktik tahlil;

pragmatik tahlil;

qiyosiy tahlil;

funksional-semantik tahlil.

Ingliz tilidagi original matnlar o'zbek tarjimalari bilan qiyoslandi. Diplomatik diskursning asosiy xususiyatlari

Huquqiy-diplomatik diskurs o'zining rasmiyligi, aniqligi va standartlashganligi bilan ajralib turadi. BMT rezolyutsiyalarida ushbu xususiyatlar quyidagi lingvistik vositalar orqali ifodalanadi:

murakkab sintaktik konstruktsiyalar;

terminologik zichlik;

nominalizatsiya;

passiv konstruktsiyalar;

leksik takror;

performativ fe'llar.

Mazkur vositalar institutsional hokimiyatni mustahkamlaydi hamda matnga ob'ektivlik tusini beradi. Nominalizatsiya va abstraktsiya. Nominalizatsiya diplomatik diskursning eng muhim strategiyalaridan biridir. Bu jarayonda fe'llar ot shakliga aylantiriladi.

Masalan: implement → implementation

comply → compliance

deploy → deployment

Nominalizatsiya harakatni abstraktlashtiradi va agentlikni yashiradi.

Masalan: "The implementation of sanctions..." Bu yerda harakatni kim amalga oshirayotgani ko'rsatilmagan. E'tibor jarayonning o'ziga qaratilgan.

Nominalizatsiya huquqiy matnlarda ob'ektivlik taassurotini hosil qiladi. Shu bilan birga, u hokimiyat subyektini yashirish imkonini beradi. Passiv konstruktsiyalar va depersonalizatsiya. Passiv konstruktsiyalar BMT rezolyutsiyalarining eng muhim grammatik belgilaridan biridir.

Masalan: "The nuclear test conducted by the DPRK..." Bu konstruktsiyada asosiy urg'u harakatga qaratilgan bo'lib, subyekt ikkinchi planga tushiriladi. Passivlik quyidagi funksiyalarni bajaradi:

institutsional neytrallikni ta'minlaydi;

agentlikni yashiradi;

siyosiy javobgarlikni kamaytiradi;

matnni rasmiylashtiradi.

Diplomatik diskursda passiv konstruktsiyalar ko'pincha siyosiy ehtiyotkorlik vositasi sifatida qo'llaniladi.

Terminologik zichlik va rasmiylik. BMT rezolyutsiyalari yuqori terminologik zichlik bilan ajralib turadi. Quyidagi terminlar tez-tez uchraydi:

non-proliferation

sanctions

implementation

compliance

peacekeeping . Bunday terminlar matnning huquqiy aniqligini ta'minlaydi.

Shuningdek, lotin va fransuz tillaridan kirib kelgan birliklar ham faol qo'llaniladi:

prima facie

hereby

per

without prejudice. Mazkur birliklar diskursning rasmiy va institutsional xarakterini kuchaytiradi. Leksik takror va diskurs kohezivligi. Huquqiy matnlarda aniqlikni ta'minlash uchun leksik takror faol qo'llaniladi.

Masalan, rezolyutsiyalarda: "Security Council". "Member States". "international peace and security" kabi birliklar ko'p marotaba takrorlanadi.

Oddiy kommunikativ matnlarda sinonimlar yoki olmoshlar ishlatilishi mumkin bo'lsa, huquqiy diskursda terminlarning qayta qo'llanishi aniqlikni ta'minlaydi.

Bu esa kohezivlik va huquqiy barqarorlikni mustahkamlaydi. Binominal va trinominal konstruktsiyalar. BMT diskursida binominal va trinominal birliklar ham keng qo'llaniladi.

Masalan:

monitor and control

investigate and prosecute

violations and abuses. Mazkur konstruktsiyalar quyidagi funksiyalarni bajaradi:

huquqiy aniqlik;

semantik to'liqlik;

rasmiylik;

stilistik standartlashuv.

Bunday parallel birliklar diplomatik diskursning formulaviy xarakterini kuchaytiradi. Sintaktik murakkablik va axborot ierarxiyasi. BMT rezolyutsiyalarida murakkab qo'shma gaplar keng qo'llaniladi. Gaplarning asosiy predikativ markazi ko'pincha bir nechta ergash gaplardan keyin keladi.

Masalan: "Recalling its previous resolutions, emphasizing the importance of international peace and security, and noting recent developments..."

Bunday konstruktsiyalar:

argumentatsiyani kuchaytiradi;

axborotni ierarxik tartiblaydi;

matnga rasmiylik beradi.

Sintaktik murakkablik diplomatik diskursning elit xarakterini ham ko'rsatadi. Ingliz va o'zbek matnlari o'rtasidagi farqlar. Tadqiqot davomida ingliz va o'zbek tillaridagi semantik transformatsiyalar aniqlandi. Ingliz tilidagi kompakt konstruktsiyalar o'zbek tilida kengroq sintaktik shakllar orqali ifodalanadi.

Masalan: "implementation" o'zbek tilida: "amalga oshirish jarayoni" shaklida tarjima qilinadi. Bu holat semantik ekspansiya deb ataladi. O'zbek tilidagi tarjimalarda: aniqlik kuchayadi; lekin sintaktik ixchamlik kamayadi. Diskurs va hokimiyat munosabatlari. Sotsiolingvistik nuqtai nazardan diplomatik diskurs hokimiyatni amalga oshirish vositasidir. BMT Xavfsizlik Kengashi til vositalari orqali davlatlarning siyosiy faoliyatini tartibga soladi. Nominalizatsiya, passivlik va performativ fe'llar: institutsional nazoratni kuchaytiradi; siyosiy ierarxiyani mustahkamlaydi; global boshqaruv mexanizmlarini legitimlashtiradi. Shu jihatdan diplomatik diskurs neytral emas, balki ideologik xarakterga ega tizim hisoblanadi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, BMT Xavfsizlik Kengashi rezolyutsiyalari yuqori darajada standartlashgan huquqiy-diplomatik diskurs namunasi hisoblanadi. Nominalizatsiya, passiv konstruktsiyalar, terminologik zichlik va leksik takror kabi strategiyalar institutsional rasmiylik va ob'ektivlikni ta'minlaydi. Shu bilan birga, ushbu lingvistik vositalar hokimiyat va ideologiyani yashirin tarzda ifodalashga xizmat qiladi. Ingliz va o'zbek matnlari o'rtasidagi farqlar esa xalqaro huquqiy diskursning tarjima jarayonida semantik transformatsiyalarga uchrashini ko'rsatadi. Kelgusida BMT diskursining ko'p tillilik, gender va pragmatik transformatsiyalarini o'rganish muhim ilmiy yo'nalishlardan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Fowler R. *Language in the News*. London: Routledge, 1991.
2. Halliday M.A.K. *An Introduction to Functional Grammar*. London: Arnold, 1994.
3. van Leeuwen T. *Discourse and Practice*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
4. Chilton P. *Analysing Political Discourse*. London: Routledge, 2004.
5. Crystal D. *English as a Global Language*. Cambridge: CUP, 2003.
6. Graddol D. *English Next*. London: British Council, 2006.
7. Baker C. *Foundations of Bilingual Education*. Clevedon: Multilingual Matters, 2001.
8. Koller V. *Gender and Political Discourse at the UN*. London: Palgrave, 2008.
9. *United Nations Security Council Reports*. New York: United Nations, 2015–2017.
10. Schöffner C. *Political Speech and Translation in the UN*. Clevedon: Multilingual Matters, 2004.